

основоположних прав і свобод людини і громадянина. Це доволі чутлива та надзвичайно відповідальна частина конституційної реформи, яка вимагає фундаментального теоретико-методологічного осмислення, аби напрацьовані майбутні конституційні приписи максимально відповідали суспільним очікуванням. У цьому контексті особлива увага має приділятися оновленню конституційних механізмів закріплення прав людини на соціальний захист, освіту, охорону здоров'я тощо. Безумовно, соціальна чутливість цієї роботи потребує об'єднання зусиль держави й суспільства, а цивілізований та ефективний поступ у цьому напрямку за подальшої суспільної легітимації результатів має засвідчити реальність демократичного розвитку країни.

Водночас за існуючих зовнішніх і внутрішніх загроз, необхідності зміцнення політико-правових умов забезпечення територіальної цілісності та єдності українського народу особливої ваги набувають питання, пов'язані з громадянством України. Зокрема, викликом сьогодення є вироблення й запровадження якісно нових конституційно-правових механізмів у цій сфері та принципів організації інституту громадянства України. Йдеться, зокрема, про оновлення підстав набуття та втрати громадянства, вирішення проблеми існування множинного громадянства. Розв'язання цих питань має відбуватися, виходячи з поєднання пріоритетів національної безпеки та забезпечення прав людини.

Отже, ідея національної консолідації є першоосновою державності й еволюційного її оновлення, а прогресивні перетворення та конституційна модернізація – фактором детермінації процесів взаємодії держави і суспільства та піднесення національної самосвідомості. Втілюючи суверенну волю українського народу на самовизначення, Конституція України за час своєї дії стала джерелом зростання нації в її єдності та прагненні забезпечити умови життя, що відповідають сучасному стандарту «людського виміру».

УДК 340.1(043.2)

Кушинська Л. А., к.ю.н., доцент,
КНУТКТ імені І. К. Карпенка-Карого, м. Київ, Україна

ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ НАУКИ

Вітчизняна правова наука є досить молодого з об'єктивних причин. Якщо порівняти історичний шлях становлення української правової науки з європейською, одразу ж помітні суттєві розбіжності. Європейські країни потребували відповідного правового регулювання змін. Перед ними був еталонний зразок — достатньо систематизоване римське цивільне право з його понятійно-категоріальним апаратом, а також, сама по собі наука

юриспруденція, як культурно-правова спадщина Римської імперії. Відтак, в той час, як європейські правові системи розвивались, тією чи іншою мірою запозичуючи римське цивільне право, вітчизняна правова система або існувала у режимі глухого протистояння з іноземною окупацією, або на місцевому рівні самовідтворювалась, зберігаючи інститути громадського управління, терпимі владою окупанта. Перша збірка вітчизняного права, Руська Правда, з'явилась у XI століття, тобто, фактично водночас із заснуванням головної трибуни глосаторів та лабораторії рецепції римського права — Болонського університету. Однак, вона відчутно відрізнялась від інших так званих варварських правд. По-перше, Руську Правду було укладено через три століття після становлення давньоруської держави як такої. По-друге, законодавець робить значні поступки на користь звичаєвого права, котре й було основним регулятором суспільних відносин ці три століття. Нарешті, у збірці відсутнє поняття «державний злочин», натомість, тяжкими вважаються злочини проти громади, за які й передбачені найтяжчі покарання — «поток і розграбленіє», тобто, вигнання з конфіскацією всього майна. Смертної кари Руська Правда також не містить, що й не дивно — у нашій державі на той час не існувало ката. Така подібність і фактична компіляція усних звичаєвих норм дає підстави науковцям взагалі вважати збірку «звичаєвим правом, реформованим християнською державою».

Відповідно, розвивалась і українська правова наука, як систематизація знань про об'єктивну правову дійсність. Порівняно з європейською, така отримала імпульс до свого розвитку лише у середині XIX століття, в контексті піднесення національної самосвідомості, пошуку історико-правового коріння та наукових експедицій, організованих науковцями та аматорами й спрямованими на пошук витоків народного права, звичаїв, традицій, а також їх місця в процесі регулювання громадського побуту українців.

Варто уваги, що перший навчальний заклад академічного формату виник на українських землях наприкінці XVI століття, коли у Європі існувало вже близько сотні університетів. Ці навчальні заклади були не лише живими лабораторіями науки, вони давали практичний формат знань, вмінь та навичок, орієнтованих на практичні потреби. Відтак, шістнадцяте століття, час апогею європейської міжуніверситетської полеміки й перемоги раціо над схоластикою, пройшло для українських земель під знаком боротьби. За них боровся католицький Ватикан, котрий добре усвідомлював втрату позицій після перемоги Реформації, не полишало надій ізольоване Московське царство, котрому також не давали спокою лаври Римської імперії. Режим протистояння з державною владою, котра кілька століть була чужою, у подальшому позначиться на правовій культурі та правосвідомості українців, а також визначатиме своєрідний суспільний запит на юридичну науку.

Наукові досягнення українців у галузі правової науки навіть у ХІХ столітті мали свою специфіку. Насамперед, відчутною була різниця правового становища українців, розділених кордонами двох імперій. По-друге, неоднаковою була й імперська політика щодо наукових прагнень вивчення юридичного побуту корінного населення українських земель. Ця проблема залишається досить актуальною і наразі — наприклад, відомий український правник Б. Кістяківський, [1]. Українські університети, котрі саме з'являються з початком ХІХ століття на українських землях, Харківський, Київський, Одеський. Наукові дослідження та експедиції тривали в обох частинах України, однак, були предметом інтересу здебільшого української інтелігенції й духовенства, оскільки вітчизняний так званий середній клас не отримав такого рівня розвитку у ХІХ столітті, як у решті країн. Серед науковців, слід відзначити П.П. Чубинського, С.С. Дністрянського, Б.О. Кістяківського, Андрія Яковліва, інших вчених. Результатом наукової розвідки П.П. Чубинського по Правобережній Україні стало сім томів опрацьованого матеріалу. Крім того, на окрему увагу заслуговують його численні опрацювання судових рішень волосних судів [2, с. 173, 182]. Унікальною була робота двох наукових комісій — Комісії по виучуванню звичаєвого права та Комісія для виучування історії західноруського та українського права, котрі в першій чверті ХХ століття піднесли дослідження українського права на академічний рівень. Подальший наступ тоталітаризму звів нанівець цей імпульс.

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що історичні особливості становлення України як суверенної держави обумовили досить специфічний шлях формування та розвитку вітчизняної правової науки. Віддаленість українських земель від еталону європейської юриспруденції забезпечила автентичність вітчизняного права, однак, перешкодила її умовно загальноєвропейській гармонізації, котра для решти європейських країн стала об'єктивною реальністю вже у ХVІІІ столітті. Наслідком цього стало невисокий суспільний запит на теоретичні узагальнення та повільний розвиток наукових знань. Відсутність тривалої традиції університетської полеміки й диспутів позначається й за сучасних реалій — якість наукових робіт вітчизняних дослідників лишає їх поза межами конкурентного середовища.

Література

1. Осипов И.Д. Философия русского либерализма (ХІХ — начало ХХ века) / Игорь Дмитриевич Осипов. — Спб.: Издательство С-Петербургского ун-та, 1996. — 192 с.
2. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д.чл. П.П. Чубинским. [Текст]: [В 7 т.] — К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2011. — 432 с.